

הגאון הרב זלמן נחמיה גולדברג

סימן ל'

שודא דדייני (יד ע"ב)

א. מחלוקת רש"י ותוס' בגדר "שודא דדייני"

גרסינן בספ"ק דגיטין (יד ע"ב):

תניא: "הולך מנה לפלוני", והלך וביקשו, ולא מצאו – יחזרו למשלח. מת משלח – ר' נתן ור' יעקב אמרו: יחזרו ליורשי משלח. ויש אומרים: ליורשי מי שנשתלחו לו. ר' יהודה הנשיא אמר משום ר' יעקב, שאמר משום ר"מ: מצווה לקיים דברי המת. וחכ"א: יחלוקו, וכאן אמרו: מה שירצה שליח יעשה.

וביארה הגמ' בהמשך, שהטעם ש"מה שירצה שליח יעשה" הוא משום ש"שודא עדיף".

ונחלקו רש"י ותוס', בפירוש דין 'שודא':

רש"י (ד"ה "מה") פירש: "לפי מה שראה בדעתו של משלח, אם היתה עינו יפה במתנה זו, ואוהב את המקבל ואת בניו". וכן פירש רש"י בכתובות (פה ע"ב): "שודא דדייני – הטלת הדיינים. לפי מה שיראו דיינים, שהיה דרכו של מת לקרב את זה יותר מזה, או מי שבשניהן טוב ונוהג בדרך ישרה, שיש לומר 'בו נתכוון המת לזכות'". וכ"כ בקידושין (עד ע"א, ד"ה "בשודא").

אך **תוספות** (כתובות שם, ד"ה "שודא") כתבו: "לא כפירוש הקונטרס, שפירש שיאמדו הדיינים דעתו של נותן, למי רצונו ליתן יותר. אלא אומר ר"ת, שהדיין ייתן למי שירצה" (וכ"כ בקידושין שם, ובב"ב לה ע"א, ד"ה "שודא"). הדיין מחליט באופן שרירותי, למי הוא רוצה לתת. עד כדי כך, שתוס' שואלים: "אם כן, ייתן הדיין למי שייתן לו יותר שכר?" ומתרצים: "דכל דיין דמקבל אגרא – לאו דיינא הוא".

ב. שודא – כעין גורל

וכמובן, שדבר זה טעון ביאור: מה ההיגיון שהדיין בוחר – ללא שום שיקול משפטי – למי לתת את הכסף?

צריך לומר, ששודא דדייני הוא כעין גורל.

השולחן ערוך (או"ח סי' שכב סע"ו) כותב, שמותר לחלק לבני ביתו מנות שוות בשבת, "אבל ליתן מנה גדולה כנגד מנה קטנה, ולהטיל גורל עליהם – אפילו בבני ביתו ובחול

אסור, משום קוביא". ומבואר, שכאשר החלקים שווים, ואין דרך לבחור מה לתת למי – עושים גורל. כי הגורל הוא פתרון לשעת חירום, פרצה ברחוב ללא מוצא. כאשר לא יודעים כיצד לפסוק – עושים גורל. גם שודא דדייני הוא פתרון מסוג זה, שכאשר אי אפשר להכריע ולפסוק באופן משפטי – עושים שודא.

מקום נוסף בו מצינו גורל הוא בבית המקדש. **המשנה ביומא** (פ"ב מ"ב) אומרת, שהיו עושים דבר יום ביומו ארבעה פייסות, על מנת לחלק את העבודה בין הכהנים.

מקום נוסף בו מצינו גורל הוא בדין 'אותו ואת בנו'. **השולחן ערוך** ביורה דעה (סי' טז סע"ו) פסק:

שניים שלקחו אותו ואת בנו ביום אחד – הלוקח תחילה ישחוט ולא השני. במה דברים אמורים? כשלקחום שניהם מאדם אחד, שמיד כשמכר לראשון – לא היה יכול לשחוט את שנשאר בידו, שהלוקח לקח על מנת לשחוט מיד. אבל אם לקחום משניים – שניהם שווים, וכל מי שישחוט תחילה זריז ונשכר.

וכתב על כך ה"ט"ז (סק"ט):

רש"י פירש: "זריז" – דלא עביד איסורא, 'ונשכר' – שיאכל בשר". ונראה לי, מרשבחוהו חכמים, וקראוהו "זריז" – משמע שיש מעלה באותו שקדם ושחט, והיינו שא"א לו לבוא לידי איסור. משא"כ השני, שאפשר שישכח ויעשה איסור וישחוט. ועל כן אין לב"ד להכניס עצמם בדבר, ולומר שיפילו גורלות מי מהם ישחוט תחילה, כי אין להם להפקיע זכות של כל אחד שרוצה להיקרא "זריז", והיינו כל שיש לכל אחד היתר לשחוט.

ג. ביאור שיטת חכמים ש"יחלוקו"

ולפ"ז, ניתן לבאר ענין נוסף בסוגיין. בברייתא (כאן בגיטין) ישנה עוד דעה, שאומרת שמספק מחלקים את הכסף. ולכאורה, הרי ודאי שהפסק איננו צודק – הדין צריך להיות הכל לאחד מן הצדדים או שום דבר? והנה, המשנה בתחילת בבא מציעא אומרת: "שניים אוחזין בטלית: זה אומר 'אני מצאתיה', וזה אומר 'אני מצאתיה'. זה אומר 'כולה שלי', וזה אומר 'כולה שלי' – זה ייטב שאין לו בה פחות מחצייה, וזה ייטב שאין לו בה פחות מחצייה, ויחלוקו.

והקשו **התוספות** על אתר (ד"ה "ויחלוקו"), מהמשנה בפ"ג דב"מ (לז ע"א): "שניים שהפקידו אצל אחד, זה מנה וזה מאתיים: זה אומר 'שלי מאתיים', וזה אומר 'שלי מאתיים' – נותן לזה מנה ולזה מנה, והשאר – יהא מונח עד שיבוא אליהו" – למה את הטלית חולקים, ואת המנה השלישי מניחים עד שיבוא אליהו? מתרצים תוס',

שבמנה "ודאי דחד מינייהו הוא, ואין החלוקה יכולה להיות אמת, ולכך יהא מונח. אבל טלית, דאיכא למימר דתרוייהו הוא, יחלוקו". אמנם, אומרים תוס', זהו דווקא כשהספק נוצר מחמת טענותיהם, אך אם לבית-הדין יש ספק בלא קשר לטענותיהם – חולקים גם אם 'אין החלוקה יכולה להיות אמת'.

וביאור הסברא נראה על פי הגמרא בסנהדרין (לב ע"ב):

תניא: "צָדֵק צָדֵק תִּדְרֹף" (דברים טז, כ) – אחד לדין ואחד לפשרה. כיצד? שתי ספינות עוברות בנהר, ופגעו זה בזה: אם עוברות שתייהן – שתייהן טובעות, בזה אחר זה – שתייהן עוברות. וכן שני גמלים, שהיו עולים במעלות בית חורון, ופגעו זה בזה: אם עלו שניהן – שניהן נופלין, בזה אחר זה – שניהן עולין. הא כיצד? טעונה ושאינה טעונה – תידחה שאינה טעונה מפני טעונה. קרובה ושאינה קרובה – תידחה קרובה מפני שאינה קרובה. היו שתייהן קרובות, שתייהן רחוקות – הטל פשרה ביניהן, ומעלות שכר זו לזו.

לא מדובר כאן על פשרה רגילה, שבית-הדין עושה בין שני בעלי דינים שלא מגיעים לעמק השווה. כי בפשרה רגילה צריך את הסכמת בעלי הדינים, וזקוקים גם למעשה קנין של שניהם, לוותר כל אחד על חלקו. אך בספינות וגמלים אין צורך להסכמת הצדדים, וודאי שאין צורך בקנין, כי כאן הפשרה מוכרחת, מעצם העובדה שאי אפשר להחליט, כי אין מישהו צודק, ושניהם שווים לחלוטין.

כנראה, מכאן למד סומכוס את משנתו הידועה: "ממון המוטל בספק – חולקין בלא שבועה" (ב"מ ק ע"א).

אמנם חכמים חולקים עליו, אך זהו רק מפני שהם סוברים שהמוחזק עדיף, כלשונם: "זה כלל גדול בדין: 'המוציא מחברו – עליו הראיה'" (ב"ק מו ע"א).

זו הסיבה, שכאשר הספק נוצר בלא טענותיהם – חולקים בכל מקרה, גם אם 'אין החלוקה יכולה להיות אמת', מדין פשרה. אך כשהם מעוררים את הספק, ויש לנו אחד רמאי – לא חולקים, כי אין עושים פשרה עם רמאים. כמו בחלוקת מנות של בעל הבית עם בני ביתו, וכמו בחלוקת העבודה בבית המקדש, כך כאן משתמשים בפשרה – בגורל – ככלי עזר לשעת חירום. ולפ"ז יוצא, שבנידון דידן הדין יכול לעשות גורל.